

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA
O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

A. V. VAHOBOV, A. S. JO‘RAYEV

SOLIQLAR VA SOLIQQA TORTISH

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim
vazirligi tomonidan darslik sifatida tavsiya etilgan*

«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA
AKSIYADORLIK KOMPANIYASI
BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT—2009

T a q r i z c h i l a r :

E.F. Gadoyev — O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan iqtisodchi.

M.I. Almardonov — iqtisod fanlari doktori, professor.

Vahobov A.V.

Soliqlar va soliqqa tortish: Oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun darslik / A.V. Vahobov, A.S. Jo‘rayev; O‘zR oliy va o‘rta-maxsus ta‘lim vazirligi, Toshkent Moliya in-ti, — Toshkent: Sharq, 2009. — 448 b.

I. Jo‘rayev A.S.

Mazkur darslikda O‘zbekiston soliq tizimida amalda bo‘lgan yuridik va jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar va yig‘imlarning amaldagi holati, budjetdan tashqari jamg‘armalarga majburiy ajratmalar, ularni hisoblash tartibi va to‘lash muddatlari hamda davlat budjetining soliqsiz daromadlari ko‘rib chiqilgan.

Darslik 5340800 — «Soliqlar va soliqqa tortish» bakalavriat ta‘lim yo‘nalishida o‘qiyotgan oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun mo‘ljallangan.

BBK 65.261.4ya73

ISBN 978-9943-00-327-9

KIRISH

Mamlakatda olib borilayotgan keng qamrovli iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda avvalambor soliq siyosatini yanada takomillashtirish, soliqlarning turlari va ularning amal qilish mexanizmini soddalashtirish muhim masalalardan hisoblanadi.

2005-yilning 28-yanvarida mamlakatimiz Prezidenti I.Karimov Oliy Majlisning Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisida mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarga atroflicha to'xtalib, 2005-yilda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning eng muhim ustuvor vazifalarini belgilab berdilar. Mamlakatimizda **soliq siyosatini yanada takomillashtirish** zarurligi ham muhim ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etildi. Mamlakatimiz rahbari o'z ma'ruzalarida soliq to'lovchilarga soliqqa tortish tizimida qo'shimcha imtiyozlar va preferensiyalar berish, soliqlarni unifikatsiya qilish, soliq yukini yengillashtirish, soliq qonunchiligining barqarorligini ta'minlash hamda ushbu yo'nalishda ilg'or mamlakatlar ijobiy tajribalaridan foydalanish lozimligini ta'kidlab o'tdilar.¹ Bundan tashqari, mamlakat Prezidenti «... islohotlarni chuqurlashtirish, iqtisodiyot, soliq budjet siyosatini yanada erkinlashtirish, bozor infratuzilmasini jadal rivojlantirish» asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri ekanligini yana bir bor ta'kidlab o'tdi.²

Shu boisdan ham ta'lim tizimida soliq sohasidagi bilimlarni o'rgatishda respublikamizda amalga oshirilayotgan soliq sohasidagi islohotlarni talaba-o'quvchilarga to'laroq yetkazish, ushbu yo'nalish bo'yicha istiqbolli dasturlarni ishlab chiqish, oliy o'quv yurtlari ta'lim yo'nalishlari uchun

¹ «Bizning bosh maqsadimiz — jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir». O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi. 2005-yil 29-yanvar.

² «Inson manfaatlarini ustuvorligini ta'minlash — barcha islohot va o'zgarishlarimizning bosh maqsadida». O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2007-yilda mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2008-yilda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasi majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi. 2008-yil 9-fevral.

o'quv qo'llanmalar va darsliklar tayyorlash, soliq sohasida amaliy tadqiqotlar olib borish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni ta'lim tizimida tatbiq etishni amalga oshirish hukumatimiz diqqat-e'tiborida bo'lgan asosiy vazifalardan hisoblanadi.

Shuning uchun ham ushbu darslik soliqlar, yig'imlar va soliqqa tenglashtirilgan to'lovlarni o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, u 5340800 – «Soliqlar va soliqqa tortish» ta'lim yo'nalishida ta'lim olayotgan oliy o'quv yurti talabalariga mo'ljallangan.

Darslik O'zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi qonuni, «Soliq kodeksi», O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari hamda boshqa soliq qonunchiligiga oid me'yoriy hujjatlar asosida tayyorlandi.

Ushbu darslikda soliqlar, yig'imlar va boshqa majburiy to'lovlar, davlat budjetining soliqsiz daromadlari hamda soliqqa oid qonunbuzilishlarga barham berish yettita guruhga bo'lib o'rganilgan.

Birinchi bobda soliqlarning iqtisodiy mohiyati, obyektiv zarurligi, funksiyalari, soliq elementlari hamda soliqqa tortish tamoyillari berilgan.

Ikkinchi bobda soliqlar va soliqqa tenglashtirilgan to'lovlarga umumiy tushunchalar berilgan. Shuningdek, ushbu bobda soliqlarning guruhlanishi hamda soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari ko'rib chiqilgan va sharhlangan.

Uchinchi bobda hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti daromadlari tarkibida 80 foiz atrofida soliq tushumlari bilan hissa qo'shayotgan yuridik shaxslar to'laydigan soliqlar va yig'imlar o'rganilgan. Ushbu bobda, asosan, soliqlarning to'lovchilari, soliq obykti, soliq bazi-si, soliq imtiyozlari, soliqlarni hisoblash va budjetga to'lash muddatlari qisqa va lo'nda berilishiga harakat qilingan hamda har bir soliq turlari bo'yicha o'quvchilarning fanni o'zlashtirishlariga yordam beruvchi shartli misollar keltirilgan.

To'rtinchi bob – jismoniy shaxslarni soliqqa tortish masalalariga bag'ishlangan bo'lib, unda jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'i, yer solig'i, daromaddan olinadigan soliq, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarning qat'i belgilangan soliqlari, shu-

ningdek, jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqlarni ko'rib chiqishga harakat qilingan. Ushbu bobning mazmun-mohiyatini chuqurroq o'rganish maqsadida amaliy misollar ham keltirilgan.

Beshinchi bobda davlat budjetining nobarqaror xarakterga ega bo'lgan soliqsiz daromadlari berilib, unda soliqsiz daromadlarning zarurligi, mohiyati, ularning tarkibi keltirilgan. Ushbu bobda soliqsiz daromadlarning ayrim manbalari bo'yicha tahliliy ma'lumotlar berilib, ular izohlangan. Undan tashqari, soliqsiz to'lovlarning solikli to'lovlar bilan o'xshashlik va farqli tomonlari ham keltirilgan.

Oltinchi bobda budjetdan tashqari jamg'armalar: yagona ijtimoiy to'lov va Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari, Pensiya jamg'armasi, Respublika yo'l jamg'armasi va Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armalari – ularning to'lovchilari, jamg'armalarga majburiy ajratmalarning obyekt, stavkalari va to'lash muddatlari ko'rsatilgan.

Yettinchi bobda soliqqa oid qonunbuzilishlarga soliq tizimi orqali ta'sir etishning asosiy yo'nalishlari, soliq to'lashdan bo'yin tovlashning asosiy usullari, soliqqa oid qonunbuzilishning oldini olish tadbirlarining samaradorligini oshirish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Darslik oxirida yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortishga, soliqlarning huquqiy asoslarini qamrab olishga harakat qilingan test savoli variantlari keltirilgan. Ushbu test savoli variantlari talabalarni o'zlarining ustida yanada ko'proq ishlashlariga, fanni chuqurroq o'rganishga yordam beradi, degan umiddamiz.

Ushbu darslik kamchiliklardan xoli emas. Ular keyingi nashrlarda albatta e'tiborga olinadi.